

6. Veselaho F. Kratkaya ystoriya russkoho flota. – SPb., 1893. – 304 s.
7. Hryshyn Yu.A. Ystoriya moreplavanyya. – M.: Transport, 1966. – 226 s.
8. Materyaly dlya ystoriy russkoho flota. – SPb., 1893. – Ch. KhV. – S. 293
9. Materyaly dlya ystoriy russkoho flota. Ch. III. – SPb., 1866. – S. 289-290
10. Polnoe sobranie zakonov Rossyyskoy Ymperyy. Sobr. 1. – Tom XXVIII. – # 21147. – SPb., 1830. – S. 19-20
11. Ystoriya russkoy armuy y flota. // Pod red. Hryshynskoho A. S., Nykol'skoho V. P., Kdado N. L. t. 9. – M. : Yzd-vo «Obrazovanye», 1913. – S. 7
12. Polnoe sobranie Zakonov Rossyyskoy ymperyy. Sobr. 1. – t. 27. (1802-1803). – # 20. – S. 598
13. Shyrokorad A. B. 200 let parusnoho flota Rossyy. 1696-1891. – M.: Veche, 2007. – S. 302-304. – 448 s.
14. Veselaho F. F. Ocherk ystoriy Morskoho kadet-skoho korpusa / F. F. Veselaho SPb., 1852. – 144 s.
15. DAMO. – Dokumenty ob ystoriy Chernomorskoho shturmanskoho uchylshcha v h. Nykolaeva (1798-1862). – F. R 5901. – Op. 1. – Od. zb. 53. – 247 ark.
16. Polnoe sobranie zakonov Rossyyskoy Ymperyy. Sobr. 1. – Tom XXVIII. – # 23970. – SPb., 1830. – S. 109-110
17. Semenov A. Yzuchenye ystorycheskykh svedenyy o Rossyyskoy vneshney torhovle y promyshlennosty s polovyny XVII stoletyya po 1858 hod. – SPb., 1859. – Ch. 2. – S. 166.
18. DAKhO. – F 324. – Op. 1. – Spr. 46. – Ark. 83.
19. TsDIA. – F. 1281. – Op. 6. – Spr. 67. – Ark. 76.
20. Polyevktov M. Nykolay I. – Montreal : «LITERARYHERITEGE», 2008. – 402 s.

Отримано редакцією 23.02.2018 р.

УДК 373.2.091.4.Монтессорі

Світлана Вікторівна Лозинська,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Мар'яна Миколаївна Васків,

магістр кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка,
e-mail: vaskivmarianna@gmail.com

СТВОРЕННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ЗА ТЕХНОЛОГІЄЮ МАРІЇ МОНТЕССОРІ

У статті розглянуто проблему, що визначається необхідністю створення розвивального середовища за технологією Марії Монтессорі, теоретичного осмислення методу Марії Монтессорі та його використання в організації розвивального середовища; роз'яснення значення дидактичного матеріалу для розвитку дитини. Кожна дитина проходить власний шлях розвитку відповідно до її можливостей та потреб. Методика М. Монтессорі дає можливість створити необхідні умови для всебічного розвитку дитини дошкільного віку, враховуючи її індивідуальні особливості.

Ключові слова: розвивальне середовище, методика Марії Монтессорі, дидактичний матеріал, навчальні зони.

Постановка проблеми. Головним учасником освітнього процесу відповідно до чинного законодавства, що регламентує функціонування дошкільної освіти, визначається дитина зі своїми вподобаннями, інтересами, здібностями, особливостями. Для реалізації особистісно орієнтованої моделі педагога закладу дошкільної освіти мають створити необхідні умови для розвитку дитини, тобто створити сприятливий розвивальний простір, у якому дитина живе, активно діє, спілкується, отримує знання, розвиває свої вміння, навички, проявляє емоції та почуття.

У спадщині М. Монтессорі втілені головні принципи, до яких ми прагнемо, – дитиноцентризм, індивідуалізація і компетентнісний підхід. Важливе місце в Монтессорі-системі посідає предметно-

маніпулятивна діяльність малюків, у якій гармонійно розвиваються всі складові психіки дитини й формуються базові якості особистості – самостійність і незалежність. Методика Монтесорі за своїми концептуальними положеннями відповідає моделі особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання. Кожен вихованець проходить індивідуальний шлях розвитку відповідно до можливостей, потреб, системи стосунків з іншими.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми організації навчально-розвивального середовища в дошкільних групах за технологією Марії Монтесорі розглядали такі науковці: В. Ачкасова, З. Борисова, Р. Семерникова, Н. Гавриш, О. Ліннік, Ж. Грядовкіна, О. Решетняк, І. Дичківська, Т. Поніманська, М. Кривоніс, Н. Лисенко, Н. Кирста, Л. Лохвицька, М. Монтесорі, Л. Нечаєва, О. Сімон, О. Тимошенко, Е. Хилтунен, С. Якименко.

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення переваг організації розвивального середовища в закладі дошкільної освіти за технологією Марії Монтесорі.

Виклад основного матеріалу. У сучасній дошкільній педагогіці на перший план висувуються завдання гуманізації процесу навчання та виховання, охорони й зміцнення фізичного та психічного здоров'я дітей, їхнього повноцінного розвитку. Зміст розвивального середовища має задовольняти всі потреби дитини щодо різних аспектів її розвитку – пізнавального, емоційно-вольового, соціального, комунікативно-мовленнєвого, фізичного, розумового тощо. У системі виховання дошкільників організація «педагогічного середовища», за словами М. Монтесорі, є передумовою реалізації дитиною можливостей власного розвитку через самостійну діяльність.

Проблема розвитку й виховання дітей дошкільного віку в спеціально створеному середовищі не нова. Її порушували й дискутували з приводу неї в різні історичні періоди. На потребі створення розвивального предметного середовища наголошували представники вітчизняної та зарубіжної психологічної й педагогічної науки.

Італійський педагог М. Монтесорі вважала, що дитина має від народження певні задатки, які в ній можна розвинути за умови правильно організованого середовища. Предметне середовище, на її думку, потрібне для розвитку діяльності дітей, активного сприйняття ними навколишньої дійсності. Під час виховання й навчання дошкільників необхідно організовувати так зване педагогічно підготовлене середовище [1, с. 13]. Філософська основа Монтесорі-методу полягає в організації виховної діяльності згідно з природними проявами дитини, передбачає індивідуалізацію педагогічного процесу, спрямованого на розвиток особистості [2, с. 10]. Система М. Монтесорі означає єдність і цілісність освіти на всіх її рівнях: філософському, психологічному, педагогічному й методичному. Філософський рівень пов'язаний з переконаністю М. Монтесорі в існуванні «космічного плану» розвитку Всесвіту, де кожен об'єкт і суб'єкт виконує призначену йому функцію. Дитина кардинально відрізняється від дорослої людини, володіє особливою формою розуму – «всмоктуючим мисленням» і будує свою особистість у взаємодії із соціальним середовищем.

Ідейним стрижнем Монтесорі-педагогіки, який визначає її суть та унікальність, є звернення дитини до педагога: «Допоможи мені зробити це самому». В основі педагогічних ідей М. Монтесорі – її філософські погляди на природу й процеси розвитку дитини та ставлення до неї дорослої людини. Учена була переконана, що «дитина здатна до самостійного розвитку від природи, однак для цього їй необхідне спеціально підготовлене навколишнє середовище» [3, с. 85–86].

М. Монтесорі відзначає, що дитина володіє іншою формою розуму, відмінною від розуму дорослого, яку вона назвала «всмоктуючим мисленням». Мислення дитини М. Монтесорі порівнює з губкою, що всмоктує воду. Точно так, як і губка вбирає будь-яку воду – чисту чи брудну, прозору чи каламутну або підфарбовану, – дитячий розум абсорбує образи зовнішнього світу, не розподіляючи їх на «добрі» й «погані», «корисні» і «даремні». Особливе значення набуває у зв'язку із цим предметне й соціальне середовище, що оточує дитину. Дорослий повинен створити для дитини таке середовище, в якому вона змогла б знайти все необхідне й корисне для свого розвитку, отримати багаті та різноманітні сенсорні враження, «ввібрати» правильну мову, соціально прийнятні способи емоційного реагування, зразки позитивної соціальної поведінки, способи раціональної діяльності з предметами.

У процесі розвитку розум дитини поступово трансформується в розум дорослого, дитина втрачає унікальну здатність мислити природно й без зусиль абсорбувати знання про зовнішній світ. М. Монтесорі вважала, що «дитина несвідомо вбирає в себе все й поступово переходить від несвідомого до свідомого шляхом, сповненим радості».

М. Монтесорі довела, що кожна дитина у своєму розвитку проходить сензитивні періоди, які педагог охарактеризувала як періоди особливого чуттєвого сприйняття та настрою психіки в житті дітей, коли вони, на перевагу всім іншим видам діяльності, обирають щось одне.

Сензитивні періоди служать для того, щоб дитина мала можливість набути необхідні їй знання, вміння, способи поведінки. Якщо спробувати розвинути деяку здатність дитини поза рамками відповідного сензитивного періоду, результат може бути досягнутий з набагато більшими затратами або ж не досягнутий узагалі.

Якщо запізнитися й не скористатися можливостями, що з'явилися в дітей, то вони можуть втратити інтерес до цього на все життя або повернути помилки та випадковості цих періодів у найнесподіваніших і найнеприємніших формах вже після шести років [3, с. 88–90].

Так, М. Монтесорі звернула увагу, а сучасна психологія підтвердила, що в дитини від 0 до 6 років є періоди (зокрема, тривалістю від 1 до 3 років), коли вона легко і природно навчається певних речей. Так, від 0 до 6 років у декілька етапів відбувається розвиток мови, а до 5,5 триває сенсорний розвиток. У віці від 2,5 до 6 років у малюка виникають і закріплюються соціальні навички. Саме в цей час діти легко сприймають форми ввічливої або грубої поведінки, які стають нормами їхнього життя. І звичайно, не можна не сказати про короткий (від 0 до 3 років) період сприйняття порядку. Цей період, фактично, визначає стосунки малюка зі світом, оскільки поширюється не лише до усвідомлення впорядкованості навколишнього середовища й часу, але й до порядку в мисленні та взаємодіях із дорослими [4, с. 30].

Відповідно до сензитивних періодів розвиваються психічні функції, які М. Монтесорі назвала «психічними органами»: мовлення, мислення, пам'ять, воля та інші психічні процеси, інші форми координації, здатність оцінювати предмети, які оточують, орієнтуватися в просторі. Завдяки свободі вибору діяльності в сензитивному періоді дитина вчить концентрувати увагу, формує волю, демонструє слухняність і обов'язково отримує навички абсолютно природним шляхом [3, с. 90–91].

С. Якименко, характеризуючи педагогічну систему М. Монтесорі, пише: «Основна ідея педагогічної системи Марії Монтесорі полягає у стимулюванні дітей до саморозвитку шляхом створення розвивального середовища, що відповідає їх психологічним потребам та має чітку логіку побудови та має характерні особливості: організація різновікових груп; вільний вибір кожною дитиною виду діяльності та тривалості занять; застосування спеціально розробленого набору навчальних матеріалів; відсутність тестувань і оцінювання.

Основні принципи педагогічної системи:

- створення педагогічно доцільного виховного й розвивального середовища;
- міцний зв'язок із природою;
- постійне вивчення особистості дитини в діяльності;
- співпраця з дорослими, з іншими дітьми;
- робота дітей у різновікових групах;
- виховання позитивних почуттів, власної гідності дитини;
- самопізнання своїх можливостей;
- привчання до самодисципліни, самоорганізації та порядку;
- співпраця з батьками.

На думку педагога, усі новоутворення у сфері навчання та виховання повинні бути зорієнтовані на розвиток особистості, розкриття потенційних можливостей кожної людини. У центр навчання повинна бути поставлена сама людина. Основною загальною метою виховання та навчання повинен стати розвиток людських здібностей за допомогою різноманітних шляхів і засобів для організації внутрішнього світу людини й розвитку її особливостей.

Тому будувати навчально-виховний процес М. Монтесорі пропонувала так, щоб сприяти не тільки інтелектуальному, але й психофізичному, моральному розвитку дитини. За М. Монтесорі, зміст виховання не лише в засвоєнні знань, умінь, але й у допомозі в психічному, емоційному, фізичному розвитку дитини, підготовці її до життя.

Метою виховання дошкільника М. Монтесорі визначала:

- упорядкування особистості дитини і сприяння виробленню координованих психофізичних реакцій;
- розвиток усіх зовнішніх відчуттів;
- розвиток усіх психічних функцій: уваги, інтелекту, волі;
- виховання вищих інтелектуальних емоцій, етичних і естетичних почуттів;
- розвиток мовлення;
- розвиток навички і потреби в самостійній роботі і самообслуговуванні.

Для досягнення мети виховання дошкільника М. Монтесорі запропонувала метод самовиховання дитини в організованій обстановці, досягнення якої забезпечується дидактичним

матеріалом і сукупністю виховних прийомів, які не лише взаємопов'язані, а й становить певну цілісність» [3, с. 93–94].

Також одним із основних принципів системи видатного педагога-гуманіста М. Монтесорі є принцип свободи у вихованні. По суті, ідея свободи – один із фундаментальних принципів методу М. Монтесорі, захист права дитини на індивідуальність. Свобода, яку одержує дитина для розвитку індивідуальних проявів своєї особистості, – це не свавілля в її діях, а «дисципліна у свободі». Отже, свобода є природною внутрішньою здатністю обирати найкраще для себе та оточення, яка розвивається в процесі виховання [5, с. 118–119].

Зміст виховання М. Монтесорі розкривала як «допомогу життю з самого народження», допомогу всебічному розвитку дитини, що веде до кінцевої мети, – гармонійних стосунків між людьми [3, с. 94].

Три провідні положення становлять сутність педагогічної теорії М. Монтесорі: виховання має бути вільним; індивідуальним; має спиратися на дані спостережень за дітьми. Саме на цих засадах будувався виховний процес у будинках дитини, організовуваних видатним педагогом. Техніка монтесорівського методу впливає з природного фізіологічного і психічного розвитку дитини й спрямована на зміцнення її м'язів, виховання почуттів, розвиток мовлення. Ці завдання розв'язуються шляхом створення сприятливих для життя умов і використання спеціально розроблених дидактичних матеріалів [6, с. 14].

У центрі уваги будь-якої педагогічної системи ранньої освіти дітей повинна бути дитина. Марія Монтесорі заснувала свою методику на спостереженнях за дитиною в природних умовах і розумінні її такою, якою вона є, а не такою, якою вона може або повинна бути в уявленні про неї дорослого.

Згодом Монтесорі розробила спеціальне навколишнє середовище, яке допомагає дитині розвиватися самостійно й природно. Вона вбачала роль учителя не в навчанні, а в керівництві діяльністю, тому вважала за краще використовувати термін «наставник» замість «учитель».

У межах певним чином організованого навчального середовища дитина може вибирати роботу, яка привертає її увагу й відповідає її внутрішнім інтересам. Удосконалюючи свої вміння, дитина поступово набуває відчуття незалежності та впевненості. Монтесорі-метод сприяє виникненню в дитини природної любові до навчання й поступово формує стійку мотивацію до продовження пізнання. «Вчителем» дитини в Монтесорі-класі стає навколишнє середовище [4, с. 69–70].

Головним чинником такого підготовленого середовища був розроблений М. Монтесорі дидактичний матеріал. Він не є навчальним обладнанням у загальноприйнятому розумінні, оскільки його головна мета полягає в тому, щоб допомагати самобудівництву, духовному розвитку дитини. Саме тому дидактичний матеріал відіграє роль зовнішнього стимулу, що привертає увагу дітей, ініціює процес їхнього зосередження. Монтесорі-матеріал, заснований на концепції активної особистості, задовольняє реальні потреби дитини, враховує її здібності, доступний їй у потрібний момент розвитку. Пізнавальна активність дітей, на думку педагога, розвивається в процесі роботи з дидактичним матеріалом, який підібраний так, щоб навчити їх «робити відкриття» на основі власного досвіду.

Особливостями дидактичного матеріалу Монтесорі є те, що він є «абстрагуванням окремих властивостей предметів і явищ та розроблений педагогом відповідно до модальностей почуттів, і там, де це є досяжним, градуйований з математичною точністю. Його пряма мета – вправлення всіх почуттів, його непряме призначення – вправлення всіх сторін психічної активності дитини [3, с. 99]. Цінність дидактичного матеріалу Монтесорі полягає в тому, що він заснований на концепції активної особистості, яка розмірковує і спілкується, розвиває себе через вільну діяльність.

С. Якименко зазначає: «Беручи до уваги те, що діти дуже чутливі до своїх внутрішніх потреб і здатні до самовиховання, М. Монтесорі добирала засоби, які б відповідали їхнім потребам, а також викликали «довільний розвиток внутрішньої енергії дитини» відповідно до сензитивних періодів, які стимулюють активність дитини щодо її задоволення. Працюючи з Монтесорі-матеріалами, діти мають змогу самостійно визначати помилки, усувати їх, відновлюючи порушений порядок. Час занять дитини з матеріалами певною мірою залежить від рівня його складності й важливо, щоб дитина мала змогу вільно вправлятися з матеріалом, що є суттєвою умовою формування її особистісної незалежності. Завдяки самостійному, вільному вибору матеріалу дитина навчається самостійного планування, розподілу, узгодження, виконання домовленості, спільної роботи з іншими, що сприяє розвитку організаційних можливостей дитини.

Використання матеріалів Монтесорі підпорядкувала таким основним правилам:

- діти повинні ставитися до матеріалів з повагою;
- використовувати матеріали охайно і лише зрозумівши як;

– для виконання певної справи дитина має взяти всі необхідні матеріали, а закінчивши справу, повернути їх на місце у первинному вигляді;

– дитина має право користуватися матеріалом самостійно, без участі інших дітей і педагога» [3, с. 99–100].

Марія Монтессорі виокремила такі принципи використання матеріалу:

– значущість матеріалу для дитини;

– ізоляція труднощів;

– контроль помилок;

– поступове ускладнення матеріалу за дизайном та використанням;

– можливість непрямої підготовки до подальшого навчання;

– послідовне абстрагування матеріалу від простих першочергових функцій [7, с. 95].

Значущість означає, що кожен конкретний матеріал має бути представлений дитині в потрібний момент її розвитку.

Ізоляція труднощів – трудність, яку має знайти та зрозуміти дитина, має бути виділена в одному зразку матеріалу. Це робиться з метою спростити завдання й дати дитині змогу сприйняти проблему з більшою готовністю. Чіткий і точний матеріал, який дозволяє дитині виділяти ознаки предметів у чистому вигляді, сприяє адекватному усвідомленню зовнішнього світу. Непряма підготовка до майбутнього навчання забезпечує необхідну готовність до опанування навички письма, а також розвиває почуття впевненості в собі, радість від успішного пізнання світу. Послідовне абстрагування матеріалу: на певній стадії свого прогресу дитина розуміє абстрактну суть конкретного матеріалу, стає незалежною від нього або втрачає інтерес до нього [4, с. 34–35].

Відповідно до системи Марії Монтессорі концепція розвивального середовища має шість основних аспектів, які має враховувати педагог у своїй роботі:

– свобода та її обмеження;

– структура та порядок;

– природність і реальність;

– краса й атмосфера;

– матеріали Монтессорі;

– правила, що визначають суспільне життя мікроколективу [3, с. 101–102].

У системі М. Монтессорі робота з дидактичним матеріалом має чітко визначену послідовність. Спершу дорослий показує малюку раціональний спосіб роботи з дидактичним матеріалом, подає зразок дій з ним, а потім пропонує дитині виконати дії самостійно. Згодом дитина з власної ініціативи та за власним бажанням маніпулює з предметом. Показ зразка дій у Монтессорі-педагогіці називається презентацією дидактичного матеріалу.

Презентація дидактичного матеріалу – це демонстрація дитині алгоритму (послідовності) дій з матеріалом та мотивування до подальших маніпуляцій з ним. Презентація нового дидактичного матеріалу відіграє важливу роль в ознайомленні дитини з основними якостями матеріалу й способами його застосування. Презентацію треба вибудовувати на основі індивідуального підходу [8, с. 16].

Для дітей дошкільного віку навчальний план містить 5 основних навчальних курсів, кожному з яких відповідає певний набір дидактичного Монтессорі-матеріалу:

– навички практичного життя;

– сенсорика;

– математика;

– мова;

– космічне виховання.

Монтессорі-клас охоплює безліч зон. Зона практичного життя – особливе значення має для маленьких дітей, але важлива, безумовно, для всіх вікових груп. Тут розташовані матеріали, за допомогою яких дитина вчиться стежити за собою й своїми речами. Використовуючи рамки із застілками (гудзики, кнопки, блискавки, пряжки, шпильки, шнурівки, банти та гачки), дитина вчиться самостійно одягатися; пересипати й переливати (круп, воду); мити стіл; полірувати срібло і т. п.

Зона сенсорного розвитку дає дитині змогу залучати відчуття при вивченні навколишнього світу. Тут дитина може навчитися розрізняти висоту, довжину, вагу, колір, шум, запах, форму різних предметів; ознайомитися із властивостями тканин, мінералів, природних матеріалів.

Мовна, математична, географічна, природничо-наукова зони забезпечені матеріалами, основною метою яких є інтелектуальний розвиток дитини. Рухові вправи розвивають дитину фізично й

допомагають їй відчути своє тіло та усвідомити його можливості [4, с. 70–71].

Завдяки цьому всьому, а також тонкому психологічному підходу, врахуванню індивідуальних особливостей і можливостей кожної дитини, опорі на природні особливості людського сприйняття «монтесорівські діти» раніше й краще за своїх однолітків оволодівають письмом і рахунком, у них формується схильність до навчання, розвивається воля [9, с. 7].

М. Монтесорі довела, що в кожній дитині існує свій природний внутрішній потенціал, який може розвинути лише в умовах взаємодії з навколишнім середовищем, «в якому однаково роль відіграють і люди, і речі, які оточують дитину, та за наявності свободи» [3, с. 137].

Марія Монтесорі надавала великого значення розвитку самостійності дитини, оскільки, на глибоке переконання педагога, вона обмежена жорсткими рамками й тому не може задовольнити свою потребу, закладену природою: бути незалежною та самостійною. Для М. Монтесорі набуття дитиною незалежності – це основна ознака дорослішання, а також головна мета методу.

Відповідно до методики М. Монтесорі допомога дорослого дитині повинна бути мінімальною. Усе, що дитина може зробити самостійно, вона має робити сама. Як наслідок – дитина швидше засвоює різні навички, набуває впевненості у власних силах, вчиться фіксувати увагу, контролювати свої дії, адекватно оцінювати себе, стає врівноваженою, рішучою. Завдання дорослого полягає в тому, щоб не діяти замість дитини, а допомагати їй організувати свою діяльність і розвивати свій потенціал.

Педагог має створити таке розвивальне середовище, щоб кожна дитина, потрапивши до нього, поступово звільнялася від опіки дорослого та починала діяти самостійно, здобувала знання без викладання, послуговуючись тим, що її оточує. Педагог не втручається в роботу дітей, а створює умови для занять, спостерігає за дітьми у групі, добирає, змінює та поступово ускладнює складові розвивального середовища так, щоб вони відповідали інтересам дітей на кожному етапі розвитку [3, с. 101–102].

Таким чином, можна зробити висновок, що, організуючи навчально-розвивальне середовище за технологією М. Монтесорі, необхідно враховувати можливості, потреби та інтереси дитини. Саме в спеціально створеному розвивальному середовищі дитина може реалізувати себе через самостійну діяльність. Навчальне середовище, поділене на зони, є важливим для розвитку дитини. Важливим компонентом педагогічного середовища є дидактичний матеріал. Працюючи з ним, дошкільник набуває нових знань, умінь та навичок.

Висновки. На основі викладеного можна стверджувати, що дошкільний вік – це період початкового ознайомлення дітей із навколишньою дійсністю. Крім того, в цей час інтенсивно розвиваються пізнавальні можливості дитини. Тому педагогу необхідно організувати навчально-розвивальне середовище, яке б сприяло всебічному розвитку дитини. Філософська основа Монтесорі-методу полягає в організації виховної діяльності згідно з природними проявами дитини, передбачає індивідуалізацію педагогічного процесу, спрямованого на розвиток особистості. Самовиховання та саморозвиток як основа педагогічної системи Монтесорі вміщують поняття свободи й дисципліни, передбачають розвиток у дитини самостійності та вміння дотримуватися принципу співкерівництва, виховання поваги до вільних і природних проявів особистості. Організація «педагогічного середовища», за словами М. Монтесорі, є передумовою реалізації дитиною можливостей власного розвитку через самостійну діяльність. Один з головних чинників цього середовища – дидактичний матеріал. Його основне призначення полягає в наданні дитині можливості самостійно працювати, міркувати, помилятися й виправляти помилки, зосереджувати увагу на зробленому, порівнювати.

Безсумнівно, що правильно організоване навчально-розвивальне середовище сприяє всебічному розвитку дитини, стимулює до прояву ініціативи, сприяє підвищенню самооцінки та отриманню задоволення від результату своєї діяльності.

Очевидно, що сучасним педагогам під час організації навчально-розвивального середовища, добору матеріалу необхідно враховувати індивідуальні особливості дітей, їхні психологічні та фізичні показники, рівень їхнього розвитку. Робота дошкільника в різних зонах розвиває рухову та пізнавальну активність, сприяє вихованню незалежності дитини від дорослих, її самостійності. Також виконання вправ зміцнює в дитини відчуття власної гідності та самоцінності, формує навички соціальної поведінки. Основним принципом Монтесорі-педагогіки, який визначає її суть та унікальність, є звернення дитини до педагога: «Допоможи мені зробити це самому». Завдання дорослого полягає в тому, щоб не діяти замість дитини, а допомагати їй організувати свою діяльність і розвивати свій потенціал. Метод Монтесорі сприяє виникненню в дитини природної любові до навчання і поступово формує стійку мотивацію до продовження пізнання. «Учителем» дитини у Монтесорі-класі стає навколишнє середовище.

Отже, правильно організоване навчально-розвивальне середовище є важливим для всебічного розвитку дитини, формування її як особистості та повноцінного члена суспільства. Методика виховання дітей Марії Монтессорі відповідає моделі особистісно-орієнтованого підходу до навчання й виховання. Використовуючи її, ми даємо можливість кожній дитині пройти власний шлях розвитку відповідно до індивідуальних можливостей та потреб.

Список використаних джерел та літератури

1. Лохвицька Л. Розвивальне предметне середовище в дошкільних навчальних закладах : навчально-методичний посібник / Л. Лохвицька. – К. : Редакції газет з дошкільної та початкової освіти, 2013. – 80 с. (Бібліотека «Шкільного світу»).
2. Кривоніс М. Л. Сенсорний розвиток : з досвіду роботи. 5–6 (7) років / Авт. – уряд. М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій. – Х. : Видавництво «Ранок», 2012. – 256 с.
3. Якименко С. І. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтессорі: порівняльний аналіз : монографія / С. І. Якименко, Г. С. Міленіна. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2015. – 296 с.
4. Практика Монтессорі. Досвід і матеріали : методичний посібник / укл. : С. Єфімова, Н. Тодчук. – Львів : Колесо, 2009. – 104 с.
5. Дичківська І. М. М. Монтессорі : теорія і технологія / І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2006. – 304 с.
6. Борисова З. Спадщину Марії Монтессорі – сучасним дошкільним закладам / З. Борисова, О. Решетняк, Р. Семерникова // Дошкільне виховання. – 1996. – № 5. – С. 14–18.
7. Монтессорі М. Дом ребенка. Метод научной педагогики / М. Монтессорі; пер. с итал. С. Г. Займовского, доп. по англ. и амер. изд., со введ. проф. Гарвардского ун-та Генри Гольмса. – М. : Задруга, 1913.
8. Грядовкіна Ж. Через дію до пізнання: Монтессорі-підхід до організації предметно-маніпулятивної діяльності малюків / Ж. Грядовкіна, О. Решетняк // Дошкільне виховання. – 2016. – № 1. – С. 15–19.
9. Монтессорі М. Помогите мне сделать это самому / М. Монтессорі; сост., вступ. статья М. В. Богуславский, Г. Б. Корнетов. – М. : Издат. дом «Карапуз», 2000. – 272 с.

Светлана Викторовна Лозинская,

кандидат педагогических наук, доцент кафедры
начального и дошкольного образования
Львовского национального университета
имени Ивана Франко,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Марьяна Николаевна Васькив,

магистр кафедры начального
и дошкольного образования
Львовского национального университета
имени Ивана Франко,
e-mail: vaskivmarianna@gmail.com

СОЗДАНИЕ РАЗВИВАЮЩЕЙ СРЕДЫ В ДОШКОЛЬНЫХ ГРУППАХ ПО ТЕХНОЛОГИИ МАРИИ МОНТЕССОРИ

В статье рассмотрена проблема, которая определяется необходимостью создания развивающей среды по технологии Марии Монтессори, теоретического осмысления метода Марии Монтессори и его использования в организации развивающей среды; разъяснения значения дидактического материала для развития ребенка. Каждый ребенок проходит свой собственный путь развития в соответствии с его возможностями и потребностями. Методика М. Монтессори дает возможность создать необходимые условия для всестороннего развития ребенка дошкольного возраста.

Ключевые слова: развивающая среда, методика Марии Монтессори, дидактический материал, учебные зоны.

Svitlana Lozynska,

Ph.D., assistant professor of primary
and preschool education department
Ivan Franko National University of Lviv,
e-mail: sv-loz@ukr.net

Mariana Vaskiv,
Master of primary and preschool
education department Ivan Franko National
University of Lviv,
e-mail: vaskivmarianna@gmail.com

CREATING THE DEVELOPMENTAL ENVIRONMENT IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS BY MARIA MONTESSORI TECHNOLOGY

Preschool age is the period of children's initial acquaintance with the surrounding reality. At this time, the child's cognitive abilities are intensively developing. Therefore, a teacher needs to organize an educational and developmental environment that will promote the child's comprehensive development. The philosophical basis of Montessori-method is to organize educational activities in accordance with the natural manifestations of a child, involves the individualization of the pedagogical process, aimed at the development of the individual.

The purpose of the research is to determine the advantages of organizing developmental environment in preschool educational establishments using the Maria Montessori technology.

Methods were used to solve the tasks: theoretical (study and analysis scientific literature about the theme of research, pedagogical experience and practice of educators).

Introduction. Due to current trends it is clear that creating the developmental environment in preschool educational establishments by Maria Montessori technology has always been actual and its contents are always updated to modern standards, the latest results of psychological and educational research and increased requests of practice. The child is the main participant in the educational process, in accordance to current legislation in pre-school education. Teachers of the establishments of preschool education should create the necessary conditions for the development of the child, who would promote active interaction, communication between children, getting knowledge, development of skills and abilities.

The main principles of Maria Montessori's pedagogy are giving the main attention to the child, individualization and competence approach. According to the teacher's method, each child goes through his or her individual path of development, in accordance to his needs and opportunities, and this is facilitated by a specially created developmental environment and teaching material.

Originality. Creating the developmental environment in preschool educational establishments are based on M. Montessori's technology needs to be improved. It is commonly believed that Maria Montessori's technique is intended only for children with special needs. However, the organizing of a developmental environment using the method of Montessori in pre-school establishments is important because it contributes to the independence of the child, his self-development, the achieving of new knowledge, skills and abilities, and teaches interaction with others.

Results. It was found that the organization developmental environment by Maria Montessori technology is an important and necessary for the development of preschool age children. The ideological center of Montessori's pedagogy is the child's appeal to the teacher: «Help me to do it myself.» In a specially created learning environment, the child can choose a job that attracts her attention and is suitable for her inner interests. By improving his skills, the child gradually achieves a sense of independence and confidence. The main factor of the prepared environment is the M. Montessori's developed didactic material. His main goal is to help a child in his self-building, spiritual development. Working with Montessori materials, children learn to independently identify errors, eliminate them. Also, the child learns to plan, distribute, co-ordinate, comply arrangements by himself, work together with other children. For preschool children, the curriculum includes 5 basic training courses, each of which corresponds to a certain set of teaching material: practical life skills, sensory, mathematics, language, space education. M. Montessori paid great importance to the development of child's independence. Getting independence is the main feature of growing up, as well as the main purpose of the M. Montessori's method.

Conclusion. The organization of a developmental environment in pre-school establishments promotes the full development of the child, stimulates the development of the initiative, promotes self-esteem and satisfaction with the outcome of his activities. Also, exercising strengthens the child's sense of dignity and self-worth, shapes the skills of social behavior. During selecting a material and creating a developmental environment, it is necessary to take into account the individual characteristics of children, their psychological and physical features, and the general level of development. The Montessori's method corresponds to the model of a person-oriented approach of teaching and upbringing; and using it, we give each child the opportunity to go through his or her individual path of development, according to individual possibilities and needs.

Key words: developmental environment, Maria Montessori's method, didactic material, training zones.

References

1. Lokhvyts'ka L. Rozvyval'ne predmetne seredovyshe v doshkil'nykh navchal'nykh zakladakh: navchal'no-metodychnyy posibnyk / L. Lokhvyts'ka. – K. : Redaktsiyi hazet z doshkil'noyi ta pochatkovoyi osvity, 2013. – 80 s. (Biblioteka «Shkil'noho svitu»).
2. Kryvonis M. L. Sensornyy rozvytok: z dosvidu roboty. 5-6(7) rokiv / Avt. – uporyad. M. L. Kryvonis, O. L. Drobotiy. – Kh. : Vydavnytstvo «Ranok», 2012. – 256 s.
3. Yakymenko S. I. Pedagogichni ideyi Sofiyi Rusovoyi ta Mariyi Montessori : porivnyal'nyy analiz : monohrafiya / S. I. Yakymenko, H. S. Milenina. – K. : Vydavnychyy Dim «Slovo», 2015. – 296 s.
4. Praktyka Montessori. Dosvid i materialy : metodychnyy posibnyk / ukl. : S. Yefimova, N. Todchuk. – L'viv: Koleso, 2009. – 104 s.
5. Dychkivs'ka I. M., Ponimans'ka T. I. M. Montessori : teoriya i tekhnolohiya / I. M. Dychkivs'ka, T. I. Ponimans'ka. – K. : Vydavnychyy Dim «Slovo», 2006. – 304 s., il.
6. Borysova Z., Semernykova R. Spadshchynu Mariyi Montessori – suchasnym doshkil'nym zakladam / Z. Borysova, O. Reshetnyak // Doshkil'ne vykhovannya. – 1996. – # 5. – S. 14–18
7. Montessori M. Dom rebenka. Metod nauchnoy pedahohyky. / M. Montessori; per. s ytal. S. H. Zaymovskoho, dop. po anhl. y amer. yzd., so vved. prof. Harvardskoho un-ta Henry Hol'msa. – M. : Zadruga, 1913.
8. Hryadovkina Zh., Reshetnyak O. Cherez diyu do piznannya: Montessori-pidkhid do orhanizatsiyi predmetno-manipulyatyvnoyi diyal'nosti malyukiv / Zh. Hryadovkina, O. Reshetnyak // Doshkil'ne vykhovannya. – 2016. – # 1. – S. 15–19
9. Montessori M. Pomohy mne sdelat' eto samomu / M. Montessori; sost., vstup. stat'ya M. V. Bohuslavskyy, H. B. Kornetov. – M. : Yzdat. dom «Karapuz», 2000. – 272 s, yl. – (Pedahohyka det*stva) Nauchnyy redaktor S. V. Lыkov

Отримано редакцією 31.01.2018 р.

УДК [37.035:343.91-053.6](477)»1939/1990»

Євген Юрійович Пліско,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи, Донбаського
державного педагогічного університету,
e-mail: pliskoej@ukr.net

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ В УКРАЇНІ. ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ (1939–1990 рр.)

У статті розглянуто розвиток принципово нових концепцій соціального виховання другої половини ХХ століття, що визначили подальший розвиток вітчизняної педагогіки та соціальної роботи з неповнолітніми правопорушниками. Відображені різноманітні системи класифікацій важковиховуваних дітей. Наголошено на розширенні використання заходів профілактичного напрямку соціальної роботи з неповнолітніми, проаналізовано педагогічну систему превентивного виховання «важких» дітей, автором якої є В. О. Сухомлинський. У ролі регулятора протиправної поведінки неповнолітніх відзначено важливість правової освіти й виховання молоді як одного з методів профілактики підліткової злочинності.

Ключові слова: неповнолітні правопорушники, класифікації важковиховуваних дітей, профілактика, превентивне виховання, правова освіта.

Постановка проблеми. Реформування сучасної системи соціального виховання України, що розвивається на засадах гуманістичної філософії, зумовлює необхідність систематизації, аналізу й узагальнення педагогічних здобутків другої половини ХХ століття. У системі вітчизняної педагогіки означеного періоду, теоретичні концепції соціального виховання набувають стрімкого розвитку. Тому проблема полягає в дослідженні історії соціально-педагогічної роботи з неповнолітніми правопорушниками в другій половині ХХ століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема протиправної поведінки неповнолітніх була предметом дослідження вчених різних галузей знань: медичної (Г. Апанасенко, Д. Давиденко, В. Волков, П. Половников), соціальної та педагогічної (О. Вакуленко, Л. Жаліло, В. Климова, В. Скумін, О. Ярменко), психологічної (В. Ананьєв, С. Шапіро).